

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SORUMLULUK DEĞERİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Metaphorical Perceptions of Secondary Students Regarding The Value of Responsibility

Ayşe ÜNALMIŞ¹, Abdulkadir UZUNÖZ² & Ali MEYDAN³

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değerine yönelik algılarını metaforlar yardımıyla ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma modelinin olgubilim (fenomenoloji) deseni temel alınarak yürütülmüştür. Çalışma grubu, 2018-2019 eğitim öğretim yılı Tokat merkez, ilçe ve köyde öğrenim gören toplam 107 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik algılarını ortaya koymak amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan bir form hazırlanmıştır. Hazırlanan formda öğrencilerden "Sorumluluk ... gibidir; çünkü ..." cümlesini uygun ifadeyle tamamlamaları istenmiştir. Katılımcıların sorumluluk değerine yönelik görüşleri içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre öğrencilerin sorumluluk değerine ilişkin 67 farklı metafor ürettikleri belirlenmiştir. Üretilen metaforların frekans değerlerine göre en sık tekrarlanan üç metaforun; "hayat", "okula gitmek", "ödev", olduğu görülmektedir. Belirlenen 67 metafor benzer yönleri bakımından irdelenmiş ve 8 ayrı kavramsal kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler "olmazsa olmaya yönelik", "bedeli olmaya yönelik", "işini aksatmamaya yönelik", "yararlı olmaya yönelik", "eylem olmaya yönelik", "zorunlu olmaya yönelik", "yol göstermeye yönelik" ve "diğer" şeklindedir. Söz konusu bu 8 kavramsal kategorinin yerleşim yerine göre (merkez, ilçe ve köy okulu) ve öğrencilerin sınıf düzeylerine göre (5, 6, 7 ve 8. sınıf) hangileri olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul öğrencileri, Sorumluluk, Metaforik algı,

Abstract

The aim of this research is to reveal secondary school students' perceptions of the value of responsibility with the help of metaphors. The study was carried out on the basis of phenomenology, one of the qualitative research designs. The study group consists of a total of 107 students studying in the center, district and village of Tokat in the 2018-2019 academic year. A form consisting of open-ended questions was prepared in order to reveal the perceptions of the students participating in the study about the value of responsibility. In the prepared form, students are asked "Responsibility is like ...; because ..." were asked to complete the sentence with an appropriate expression. The opinions of the participants about the value of responsibility were analyzed by content analysis technique. As a result of the analysis results, it was determined that the students produced 67 different metaphors about the value of responsibility. The three most frequently repeated metaphors according to their frequency values; "life", "go to school", "homework", it seems. The identified 67 metaphors were examined in terms of their similar aspects and gathered under 8 different conceptual categories. These categories are "must-have", "cost-effective", "not disruptive", "useful", "actionable", "obligatory", "guiding" and "other". It was determined which of these 8 conceptual categories were according to the settlement (central, district and village school) and according to the grade levels of the students (5, 6, 7 and 8th grade).

Keywords: Secondary school students, Responsibility, Metaphorical perception

¹ Sorumlu yazar, Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, 0000-0001-8508-831X, ayseunalmis2020@gmail.com

² Prof. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 0000-0002-4130-4612, uzunozak@gmail.com

³ Prof. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 0000-0002-1278-096X, meydan@nevsehir.edu.tr

GİRİŞ

Değerler, bireylerin doğruyu, güzeli, iyiyi ve çirkini belirtmek için koydukları standartlar olmakla birlikte hangi davranışların istendik ve iyi olduğunu ifade eden düşünce ve ölçütlerdir (Özkalp, 2003:6). MEB öğretim programlarında değer "toplumun veya bir sosyal grubun kendi varlığını, işleyişini ve devamını sağlamak amacıyla bireylerin birçoğu tarafından gerekli oldukları düşünülen ortak amaç, düşünce ya da inançlardır." şeklinde tanımlanmıştır. Öğretim programları değerlerin öğrencilere kazandırılması için değerleri de bünyesinde bulundurmaktadırlar. Bu noktada değerlerin ne şekilde öğrencilere verileceği önem arz etmektedir. Bunun için çeşitli değer yaklaşımlarından yararlanılması gerekmektedir.

Türk Milli Eğitim Sisteminin genel amaçları arasında Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bu görev ve sorumlulukları davranış haline getirmiş vatandaşlar yetiştirilmesi yer almaktadır (Okutan, 2007). Sosyal bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri olarak sorumluluklarını yerine getiren, haklarını bilen ve kullanan etkin vatandaşlar yetiştirmek gösterilmektedir. Bu bağlamda sorumluluk değeri sosyal bilgiler öğretim programında 18 değerden birisi olarak yer almaktadır. Sorumluluk çocuğun doğduğu andan başlayıp ilk deneyimleriyle gelişen ve yaşına, cinsiyetine, gelişim düzeyine göre görevlerini yerine getirmesi süreci şeklinde tanımlanabilecek bir kavramdır (Yalçın, 2018). Bu süreçte öğretmenler, anne babalar ve rehber öğretmenler üzerine düşeni yapmaları için sorumluluğun ne olduğunu, kaynağının ne olduğunu ve nasıl verileceğini bilmelidirler.

Sorumluluk kelime anlamı ile bireyin kendini ilgilendiren bir olayın sonuçlarını veya davranışlarını üstlenmesi anlamındadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020). Başaran (1974) sorumluluğu; "Sorumluluk duygusu, verilen bir işi veya üzerine alınan bir işi her ne olursa olsun yerine getirme ve gerektiği durumda bununla ilgili hesap verme duygusudur. Bu duygu bireyde akıl ile toplumsal çevrenin gerçekleri arasındaki ilişkinin sonucunda oluşmaktadır." şeklinde açıklamıştır.

Sorumluluğun farklı kaynaklarının olması sebebiyle tüm kuram ve kuramcılar, sorumluluğu ayrı yönleriyle incelemişlerdir. Bu durum sorumluluk kavramına farklı nitelik ve içerik kazandırarak, sorumluluğun farklı türlerini meydana getirmiştir. Bovens (1998:165), sorumluluğu "sosyal sorumluluk, kişisel sorumluluk, hiyerarşik sorumluluk, vatandaşlık sorumluluğu (sivil sorumluluk) ve profesyonel sorumluluk (uzmanlık sorumluluğu)" olmak üzere beş farklı kategoriye ayırmıştır. Bazı kaynaklar ise sorumluluğu sosyal sorumluluk ve bireysel sorumluluk olarak ikiye ayırarak incelemiştir (Nelson ve Low, 2003). Kuram ve kuramcılar sorumluluğu farklı yönleriyle incelerken ortak olan sorumluluk türlerinin bireysel (kişisel) ve sosyal sorumluluk olduğu görülmektedir. Sosyal sorumluluk kişinin başka kişilere karşı sorumluluklarını ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, sosyal sorumluluk kişinin kendi bağımsızlığından ödün vermeden diğer insanlarla bağlantılarını koruyabilmesi, başkalarının farklılıklarına saygı duyabilmesi ve rollerini yerine getirmesidir (Polk, 2004, akt Yener, 2015: 14). Bireysel sorumluluk, yaşamda amaç belirleme ve bu amaca ulaşmak için tüm sorumlulukları üstlenme isteğidir (Nelson ve Low, 2003).

Metaforlar yaşadığımız dünyayı daha iyi kavramamızda, başkalarıyla iletişim kurmamızda sıklıkla kullandığımız, fakat kullanırken farkına varamadığımız kavramlara denir (Yalçın, 2018). Metafor bir eylemi veya fikri bir deyim veya kelime kullanarak herhangi başka bir kavrama benzeterek belirtmektir (Palmer ve Lundberg, 1995). Metafor bir kavram, olay veya olgunun başka bir kavram, olay veya olguya benzetilerek açıklanmasıdır (Oxford et al., 1998). Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan 18 değerden biri olan sorumluluğun metaforlar yoluyla ifade edilmesi bu değere zenginlik katmak açısından önemlidir.

İlgili literatür incelendiğinde değer metaforuyla ilgili birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarının konularına bakıldığında demokrasi kavramı (Gömleksiz, Kan ve Öner, 2012), yardımseverlik değeri (Sönmez ve Akıncan, 2013), değerler eğitimiyle kazandırılacak davranışlar (Gündüz, Saygılı ve Sulak, 2014), vatanseverlik değeri (Akyol, 2016), bağımsızlık değeri (Ulukalın ve Koçoğlu, 2017), dürüstlük değeri (Demirkaya ve Çal, 2018), adalet kavramı (İnel, Urhan ve Ünal, 2018), dayanışma kavramı (Er-Türküresin, Başer ve Yapıcı, 2018), tasarruf değeri (Uzunöz, Aktepe ve Özağaçhanlı, 2019), demokrasi ve Atatürkçülük kavramları (Seyhan, 2019), değer kavramı (Göçen vd., 2019), çalışkanlık değeri (Uzunöz, Aktepe ve Sarıçam, 2020), kökdeğerler (Yaşaroğlu ve Biçer, 2020; Çelik ve Kahtalı, 2022), değer algısı (Duran ve Bitir, 2021) olduğu görülmektedir. Sorumluluk değeri konulu çalışmaları genelde sorumluluk eğitimi ile ilgili model oluşturma ya da sorumluluk eğitimi programının geliştirilmesi (Dilmaç, 2002; Gündüz, 2014), ilkökul ve ortaokul programlarındaki sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların ve bu değer kazanılma düzeyleri (Aladağ, 2012; Aslan, 2007; Özen vd., 2002; Şahan, 2011) ve öğretmen görüşlerini değerlendiren (Çelik, 2010; Çelikkaya vd., 2013; Sezer, 2008; Tepecik, 2008; Yontar, 2007) çalışmalar olduğu görülmektedir. Bunların dışında Çelikkaya ve Seyhan (2017) sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının evrensel değerlere yönelik metafor algılarını belirlerken, Çakmak, Arıkan ve Kaçar (2017) ortaokul öğrencilerinin hak ve sorumluluk kavramlarına yönelik algılarının metaforlar yoluyla incelemiştir. Çakmak vd. (2017) çalışmasında ortaokul 7 ve 8.sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerine ilişkin metaforik algılarını incelemiştir. Alanyazın incelendiğinde ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerine ilişkin metaforik algıları çalışmasına rastlanmamıştır. Ayrıca alanyazında sorumluluk metaforuna yönelik kategorilerin okulun bulunduğu yerleşim yerine göre

farklılık gösterip göstermediğini inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan hareketle araştırmada sorumluluk değerine yönelik oluşturulan kavramsal kategorilerin okulun bulunduğu yerleşim yerine göre hangi kavramsal kategorilerde yer aldığını ortaya çıkarması çalışmayı diğer çalışmalardan farklılaştırmaktadır. Bu çalışma, sorumluluk değerinin ortaokul öğrencileri tarafından daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunması ve bu değer ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarması açısından önemlidir. Çalışmada belirlenecek metaforların öğretmenler için materyal geliştirme ve öğretim etkinlikleri geliştirilmesinde önemli bir kaynak oluşturması beklenmektedir.

Bu araştırmanın amacı öğrencilerin sahip olduğu sorumluluk kavramını ve bu kavrama yükledikleri anlamları metaforlar yardımıyla açıklamaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda verilen alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Sorumluluk kavramına ilişkin metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmıştır?
3. Sorumluluk kavramına ilişkin kavramsal kategoriler okulun bulunduğu yerleşim yeri (il, ilçe, köy) bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmıştır?
4. Sorumluluk kavramına ilişkin kavramsal kategoriler öğrencilerin sınıf düzeyleri (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmıştır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu araştırma nitel araştırma modelinin olgubilim (fenomonoloji) deseni kullanılarak yapılmıştır. Olgubilim (fenomonoloji) deseni, katılımcıların ortaya koyduğu olguları açıklamak ve sık kullanılan uygulamaları ortaya koymak için kullanılmaktadır (Annells, 2006). Olgubilim deseninde araştırmacı katılımcının olgulara ne anlam yüklediklerini inceler. Bu araştırmada ise ortaokul öğrencilerinin sorumluluk kavramına yönelik algılarını metaforlar yoluyla belirlemek için olgubilim deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılında Tokat merkez, ilçe ve bir köyünde öğrenim gören ortaokul öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Tokat il merkezinde bir ortaokulda öğrenim gören 60 öğrenci, Tokat'a bağlı Pazar ilçesinden belirlenmiş olan ortaokulda öğrenim gören 60 ve Büyükyıldız köy okulunda öğrenim gören 54 öğrenci olmak üzere toplam 174 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden tabaka örnekleme ile belirlenmiştir. Araştırmada ortaokul 5-8. sınıflarda okuyan öğrenciler birbirine benzeyen bir grup olarak ve her sınıf düzeyi evrenin alt tabakaları olarak düşünüldüğü için her tabakadan belirli sayıda öğrenci seçilerek çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu olarak merkez Ortaokulunun belirlenmesinde okul idaresinin olumlu tutumu, Pazar ilçesi Ortaokulunun belirlenmesinde ilçenin Tokat merkeze yakın olması, Büyükyıldız köyü Ortaokulunun belirlenmesinde araştırmacının okulda görevli olması etkili olmuştur. Çalışma grubu 5. Sınıf 43, 6. Sınıf 37, 7. Sınıf 49 ve 8. sınıf düzeyinde 45 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 1.'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubu

Sınıf	Merkez	İlçe	Köy	Toplam
5.Sınıf	15	14	14	43
6.Sınıf	15	11	11	37
7.Sınıf	15	20	14	49
8.Sınıf	15	15	15	45
Toplam	60	60	54	174

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamındaki öğrencilere "Sorumluluk gibidir; çünkü ..." yazan form verilerek cümledeki boşluğa sorumluluk değeri ile ilişkili görüşlerini yazmaları istenmiştir. Bu cümle kalıp soru yapısı olduğu için öğrencilere uygun şekilde görüş ifade etmeleri gerekliliği hususunda açıklamada bulunulmuştur. Çalışmada "çünkü" kavramına yer verilmek suretiyle öğrencilerin ifade ettikleri metaforları için bir gerekçe belirtmeleri istenmiştir. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında de çünkünden sonraki bölümde öğrencinin belirttiği vurgular çok önemlidir. Farklı katılımcılar bir olgu/kavram için aynı metaforu kullansalar da metaforu açıklarken aslında aynı algıyı ifade etmedikleri ortaya çıkabilmektedir. Çünkü bölümünde metaforla ilgisi olmayan açıklamalar içeren veya açıklamanın yapılmadığı cevap kağıtları değerlendirmeye alınmamıştır. Uygulanan açık uçlu formda ek olarak öğrencilere cinsiyetlerini, öğrenim gördüğü okulu ve sınıfı belirtmeleri istenen bir kişisel bilgi bölümü de bulunmaktadır. Formla ilgili gereken açıklamalar yapılmıştır. Öğrencilere formları doldurmaları için gereken 20 dakikalık süre verilmiştir ve ardından bu formlar toplanmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın uygulama aşaması toplam 174 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiş, ancak bunlardan gerekçelendirilmiş 107 katılımcının açıklamaları analize dahil edilmiştir. Öğrencilerin geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması; aşağıda yer alan aşamalarla gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013):

Adlandırma aşaması: Bu aşamada öğrenciler tarafından belirlenen metaforların geçici listesi yapılarak öğrencilerin anlamlı metaforlar ve cümleler üretilip üretilmediği gözden geçirilmiştir. Bu aşamada sınıflama yapabilmek için her öğrencinin ürettiği metafor kodlanmıştır. Herhangi bir metaforun kullanılmadığı, gerekçesi ifade edilmeyen metaforların bulunduğu, alakasız bağlantıların açıklandığı formlar daha sonra elenmek üzere ayrılmıştır.

Tasnif etme aşaması: Bu aşamada “metafor analizi” teknikleri kullanılmış ve her bir metafor, bölümlere ayrıştırılarak diğer metaforlarla ortak özellikleri bakımından veriler gözden geçirilerek analiz edilmiştir. Bunun için öğrencilerin yazdıkları metaforlar (1) metaforun kaynağı, (2) metaforun konusu, (3) metaforun kaynağı ile konusu arasındaki ilişki bakımından analiz edilmiştir. Araştırmada 47 kâğıdın metaforun konusu ile metaforun kaynağı arasındaki ilişki bakımından uyumsuz olması ve 20 kâğıdın boş bırakılması sebebiyle toplamda 67 kâğıt değerlendirilmeyerek 107 veri değerlendirilmiştir. 107 öğrenciden 67 geçerli metafor elde edilmiş ve bu metaforlar frekans büyüklüğüne göre dizilerek her bir metaforu en iyi temsil ettiği belirlenen örnek metafor ifadelerinin bir araya getirilmesiyle örnek metafor listesi oluşturulmuştur. Öğrencilerin metaforlara ilişkin görüşleri sunulurken kodlamalardan yararlanılmıştır. Kodlamada ilk harf (Ö) öğrenci, sonraki rakam sırasını son harf (M-İ- K) öğrenim görülen yerleşim yerini belirtmektedir.

Kategori geliştirme aşaması: Bu aşamada öğrencilerin belirlediği metaforlar, sorumluluk kavramına yönelik benzer özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Bu aşamada özellikle öğrencilerin oluşturduğu 67 metafor dikkate alınarak her metaforun sorumluluğu nasıl kavramsallaştırdığı belirlenmiştir. Bunun için öğrencilerin belirlediği her bir metafor sorumluluk değerine yönelik bakış açısına göre bir tema ile ilişkilendirilmiş ve 8 farklı kavramsal kategori belirlenmiştir.

Geçerlilik güvenilirliği sağlama aşaması: Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için metaforların, belirlenen kavramsal kategoriyi teyit edip etmediğine karar vermek için sosyal bilgiler eğitimi alanında 3 uzmana 67 adet örnek metaforun frekans büyüklüğüne göre sıraya dizilmiş listesi ile 8 kavramsal kategorinin isimlerinin ve özelliklerinin yer aldığı bir liste verilerek eşleştirme yapmaları istenmiştir. Bunun ardından araştırmacının kendi yaptığı kategori eşleştirmeleri ile uzmanın yaptığı kategori eşleştirmeleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda “görüş ayrılığı” ve “görüş birliği” sayıları belirlenmiş araştırmacının güvenilirliği Miles ve Huberman’ın (1994: 64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100) ile hesaplanmıştır. Görüşüne başvuru uzman 8 metaforu (“anne”, “hayat”, “görev”, “futbol”, “zaman”, “internet”, “kitap”, “dişi kuş” metaforlarını) araştırmacının belirlediği kategoriden farklı bir kategoriyle ilişkilendirdiği belirlenmiştir. Buradan hareketle Güvenirlik = 67/ 67+ 8 X 100 = %90,24 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

İlgili çalışmanın verileri yöntem bölümünde de belirtildiği üzere 2020 yılı öncesinde toplandığı için ULAKBİM tarafından yapılan beyana istinaden etik kurul belgesi alınmamıştır.

BULGULAR

Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değerine yönelik algı düzeylerinin metaforlar yoluyla tespitine ilişkin yapılan bu çalışmada öğrenciler tarafından oluşturulan metaforlar belirlenmiştir. Gerekçesi aynı olan metaforlar belirlenerek kategoriler oluşturulmuştur. Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar tablo ile; bu metaforların bulunduğu kategoriler şekil ile gösterilmiştir.

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

"Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk kavramına ilişkin metaforları nelerdir? " olarak belirlenen araştırma problemine yönelik bulgular ve yorumları aşağıda ifade edilmiştir. Geçerli olarak belirlenen 107 formların analizine göre çalışmaya katılan öğrencilerin toplamda 67 metafor ürettikleri görülmüştür.

Tablo 2. Katılımcıların “Sorumluluk” Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar, Onları Temsil Eden Katılımcı Sayısı Ve Frekansları

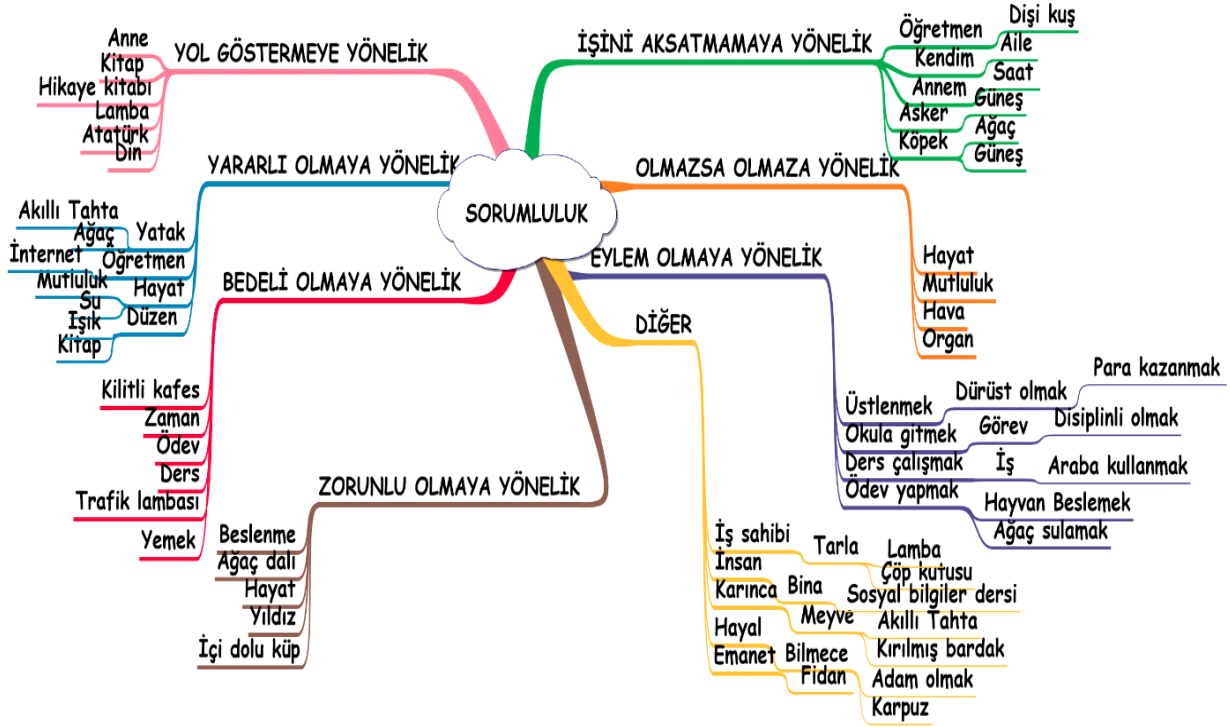
Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans	Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans
----------------	-------------	---------	----------------	-------------	---------

1	Hayat	8	34	Hayal	1
2	Okula gitmek	6	35	Hayvan beslemek	1
3	Ödev	6	36	Hava	1
4	Anne	5	37	Hikaye kitabı	1
5	Görev	4	38	Horoz	1
6	Yaşam	4	39	Işık	1
7	İş	4	40	İçi dolu küp	1
8	Öğretmen	4	41	İnternet	1
9	Ağaç	3	42	İş sahibi	1
10	İnsan	3	43	Kalp	1
11	Akıllı tahta	2	44	Karınca	1
12	Ders	2	45	Karpuz	1
13	Güneş	2	46	Kendim	1
14	Adam olmak	1	47	Kırılmış bardak	1
15	Ağaç dalı	1	48	Kilitli kafes	1
16	Aile	1	49	Kitap	1
17	Araba yıkamak	1	50	Kural	1
18	Asker	1	51	Lamba	1
19	Atatürk	1	52	Mevsim	1
20	Baba	1	53	Meyve	1
21	Beslenme	1	54	Organ	1
22	Bilmece	1	55	Ödev yapmak	1
23	Bina	1	56	Para kazanmak	1
24	Çöp kutusu	1	57	Saat	1
25	Ders çalışmak	1	58	Sosyal bilgiler	1
26	Din	1	59	Su	1
27	Disiplinli olmak	1	60	Tarla	1
28	Dişi kuş	1	61	Trafik lambası	1
29	Dürüst olmak	1	62	Üstlenme	1
30	Düzen	1	63	Yatak	1
31	Emanet	1	64	Yazılı	1
32	Fidan	1	65	Yemek	1
33	Futbol	1	66	Yıldız	1
			67	Zaman	1
Toplam					107

En sık tekrarlanan metafor, 8 öğrencinin üretmiş olduğu "hayat" metaforudur. "Hayat" metaforunu 6'şar katılımcının ürettiği "okula gitmek" ve "ödev" metaforu takip etmiştir. "Okula gitmek" ve "ödev" metaforunu 5 katılımcının ürettiği "anne" metaforu takip etmektedir. 53 metafor 1'er katılımcı tarafından üretilmiştir. Öğrencilerin "hayat" metaforunu sık tekrarlamasında hayatın onlara sorumluluk yüklemesinden, "okula gitmek" ve "ödev" metaforun sık tekrarlamalarında öğrencilerin okula gitmek ve ödevi kendileri için bir sorumluluk olarak görmelerinin etkisi olduğu görülmektedir.

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

"Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk kavramına ilişkin metaforları hangi kavramsal kategorileri altında toplanmaktadır?" sorusuna ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıdaki gibidir.

Şekil 1. Sorumluluk Kavramına Yönelik Üretilen Metaforlar ve Kategorileri

Belirlenen metaforlar kavramsal kategorilere ayrılmıştır. Bu aşamada metaforun konusu ve kaynağı incelenerek gruplandırılmıştır. Örneğin "Sorumluluk yıldızla benzer. Çünkü yıldızlar da gece çıkmak zorundadır. Onlar bunu yaparak sorumluluklarını yerine getiriyor." şeklinde üretilen metaforun kaynağı "yıldız" konusu ise "zorunluluk" olmaktadır. Bu bağlamda bu metafor sorumluluğu "zorunlu olmaya yönelik" olarak düşündürmektedir. "Sorumluluk yaşama benzer. Çünkü ikisinde de yapmamız gerekenler ve yapmadığımızda ceza vardır." şeklinde üretilen metaforun kaynağı "yaşam" konusu ise "bedeli olmak" tır. Bu örneklerle benzer şekilde belirlenmiş tüm metaforlar incelenmiş ve gerekçelendirmeleri benzeyen metaforlar ortak kategoriler altında toplanmıştır. Araştırmada metaforların "olmazsa olmazla yönelik", "bedeli olmaya yönelik", "işini aksatmamaya yönelik", "yararlı olmaya yönelik", "eylem olmaya yönelik", "zorunlu olmaya yönelik", "yol göstermeye yönelik" ve "diğer" olmak üzere 8 kategoride birleştiği görülmektedir. "Diğer" kategorisinde yer alan metaforlar ortak kategoriler altında toplanamayanlardan oluşmaktadır.

Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Kavramsal kategoriler okulun bulunduğu yerleşim yeri (merkez, ilçe, köy) bakımından hangileridir? sorusuna ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Şekil 2. Kategori 1: "Olmazsa Olmazla Yönelik"

Bu kategoride yer alan toplam 4 metafor 8 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkezde öğrenim gören öğrencilerin 3'ü, ilçede öğrenim gören öğrencilerin 4'ü, köyde öğrenim gören öğrencilerin 1'i bu kategorideki metaforu üretmiştir. Merkezde öğrenim gören öğrenciler hayat, organ; ilçede öğrenim gören öğrenciler hava, hayat; köyde öğrenim gören

öğrenciler mutluluk metaforlarını oluşturmuşlardır. "Hayat" merkez ve ilçede öğrenim gören öğrenciler tarafından belirlenmiş ortak ve bu kategoride en fazla öğrenci tarafından belirlenmiş metafordur. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

Ö.10-M "Sorumluluk hayata benzer. Çünkü nereye gitsek sorumluluklarımız vardır. Sorumluluk hayatımızın bir parçası, olmazsa olmazdır."

Ö.39-M "Sorumluluk organa benzer. Çünkü organlarımda hep benimle beraber ve ömür boyu bana eşlik edecek."

Ö.4-İ "Sorumluluk havaya benzer. Çünkü havayı içine çekmeyi becerebilersen faydalanırsın. Eğer yeterince içine çekmezsen hayatını bile yitirebilirsin. İnsan nefes almadan yaşayamaz hayatını sürdüremez. Sorumluluk da bunun gibidir. Üstlenmedikçe hayatını sürdürmezsin."

Sorumluluk değerine ilişkin "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde merkezde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu metaforların gerekçelerine bakıldığında "hayat" metaforunu kullanan öğrencinin sorumluluğu hayatın bir parçası olarak gördüğü, "organ" metaforunu kullanan öğrencinin organın sorumluluk gibi hep bizimle olduğu düşüncelerine; ilçede öğrenim gören öğrencinin oluşturduğu "hava" metaforunun gerekçesine bakıldığında havanın da sorumluluk gibi vazgeçilmez olduğu düşüncesine dayanmaktadır.

Şekil 3. Kategori 2: "Bedeli Olmaya Yönelik"

Bu kategoriye ait 10 metafor 11 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkez okulunda öğrenim gören öğrencilerin 5'i, ilçe okulunda öğrenim gören öğrencilerin 4'ü, köy okulunda öğrenim gören öğrencilerin 2'si bu kategoride metaforlar üretmişlerdir. Merkezde öğrenim gören öğrenciler kilitli kafes, ağaç, yazılı, yaşam; ilçede öğrenim gören öğrenciler ödev, ders, yaşam, yemek; köyde öğrenim gören öğrenciler zaman, trafik lambası metaforlarını oluşturmuşlardır. "Yaşam" ve "yemek" metaforu merkez ve ilçede öğrenim gören öğrenciler tarafından belirlenmiş ortak metafordur. Metaforları açıklarken sorumluluğunu yerine getirmemenin bedelini ifade etmişlerdir. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

Ö.37-M "Sorumluluk yazılıya benzer. Çünkü yaparsan yüksek alırsın. Yapmazsan düşük alırsın."

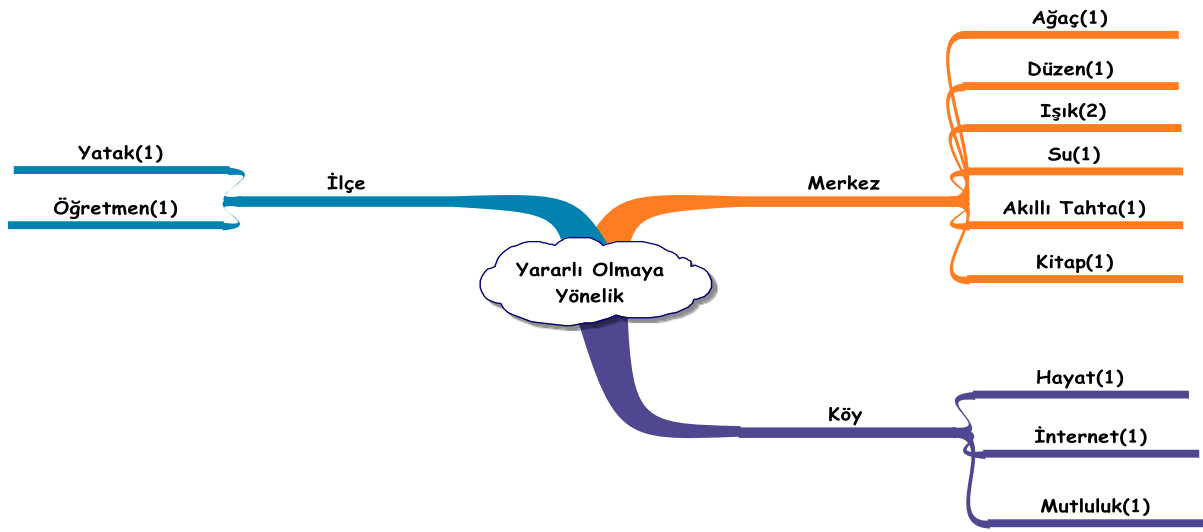
Ö.45-M "Sorumluluk kilitli kafese benzer. Çünkü sorumluluklarımızı yerine getirmezsek sorumluluk kafesinin içinden çıkamayız."

Ö.51-İ "Sorumluluk ödeve benzer. Çünkü ödevi unutursak eksi alırız. Sorumluluklarımızı da unutursak hayattan eksi alırız."

Ö.48-İ "Sorumluluk yaşama benzer. Çünkü ikisinde de yapmamız gerekenler ve yapmadığımızda ceza vardır."

Ö.100-K "Sorumluluk zamana benzer. Çünkü sorumluluk her şeyi zamanında yapmaktır. Sorumluluklarımızı zamanında yapmazsak sorunlar yaşarız."

Sorumluluk değerine ilişkin "Bedeli olmaya yönelik" kategorisinde merkezde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu metaforların gerekçelerine bakıldığında "yazılı" ve "kilitli kafes" metaforunu kullanan öğrencilerin bu sorumlulukları yerine getirmemenin bedelinin olduğu düşüncelerine; ilçede öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu "ödev" ve "yaşam" metaforunun gerekçesine bakıldığında ödevi yapmamanın ve yaşamımızdaki sorumlulukları yerine getirmemenin bedeli olduğu; köyde öğrenim gören öğrencinin "zaman" metaforunu zamanında yapılmayan sorumlulukların bedeli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.

Şekil 4. Kategori 3: "Yararlı Olmaya Yönelik"

Bu kategoriye ait toplam 11 metafor 12 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkezde öğrenim gören öğrencilerden 7'si, ilçede öğrenim gören öğrencilerden 2'si, köyde öğrenim gören öğrencilerden 3'ü bu kategorideki metaforu kullanmıştır. Merkez okulunda öğrenim gören öğrenciler; ağaç, su, düzen, ışık, akıllı tahta, su, kitap; ilçe okulunda öğrenim gören öğrenciler yatak, öğretmen; köy okulunda öğrenim gören öğrenciler hayat, internet, mutluluk metaforlarını oluşturmuşlardır. Metaforları açıklarken sorumluluğunu yerine getirmenin yararlı olduğunu ifade etmişlerdir. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

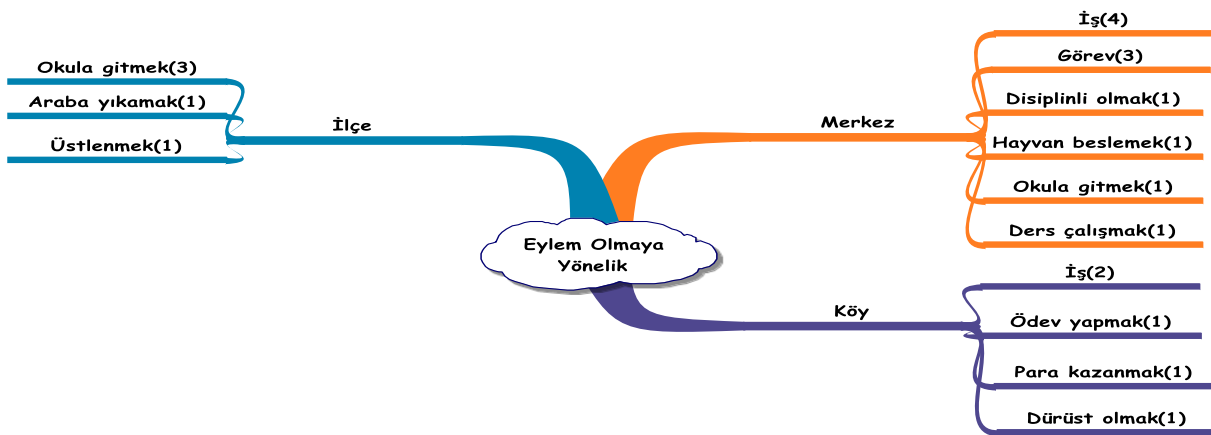
Ö.90-M "Sorumluluk akıllı tahtaya benzer. Çünkü bize bilgiler verir."

Ö.36-M "Sorumluluk ışığa benzer. Çünkü sorumluluğumuzu yerine getirdiğimizde önümüzde hep ışık vardır."

Ö.92-İ "Sorumluluk öğretmene benzer. Çünkü öğretmen bize bilgi vererek fayda sağlar."

Ö.7-İ "Sorumluluk yatağa benzer. Çünkü yatak da rahattır."

Sorumluluk değerine ilişkin "Yararlı olmaya yönelik" kategorisinde merkezde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu metaforların gerekçelerine bakıldığında "akıllı tahta" ve "ışık" metaforunun yararlı olduğu düşüncelerine; ilçede öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu "öğretmen" ve "yatak" metaforunun gerekçesine bakıldığında da yararlı olduğu düşüncesine dayanmaktadır.

Şekil 5. Kategori 4: "Eylem Olmaya Yönelik"

Bu kategoriye ait toplam 12 metafor 21 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkezde öğrenim gören öğrencilerden 10'u, ilçede öğrenim gören öğrencilerden 7'si, köyde öğrenim gören öğrencilerden 5'i bu kategorideki metaforu kullanmıştır. Merkez okulunda öğrenim gören öğrenciler görev, disiplinli olmak, hayvan beslemek, okula gitmek, ders çalışmak, iş; ilçede öğrenim gören öğrenciler üstlenme, araba yıkamak, okula gitmek; köyde öğrenim gören öğrenciler iş, ödev yapmak, dürüst olmak, para kazanmak metaforlarını oluşturmuşlardır. "Okula gitmek" metaforu merkez ve ilçede öğrenim gören öğrenciler tarafından ortak olarak belirlenmiş ve bu kategoride en çok tekrarlanmıştır. Metaforların açıklanmasında eylemsel ifadeler kullanılmıştır. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

Ö.40-M "Sorumluluk ders çalışmaya benzer. Çünkü ders çalışmak bizim sorumluluğumuzdur."

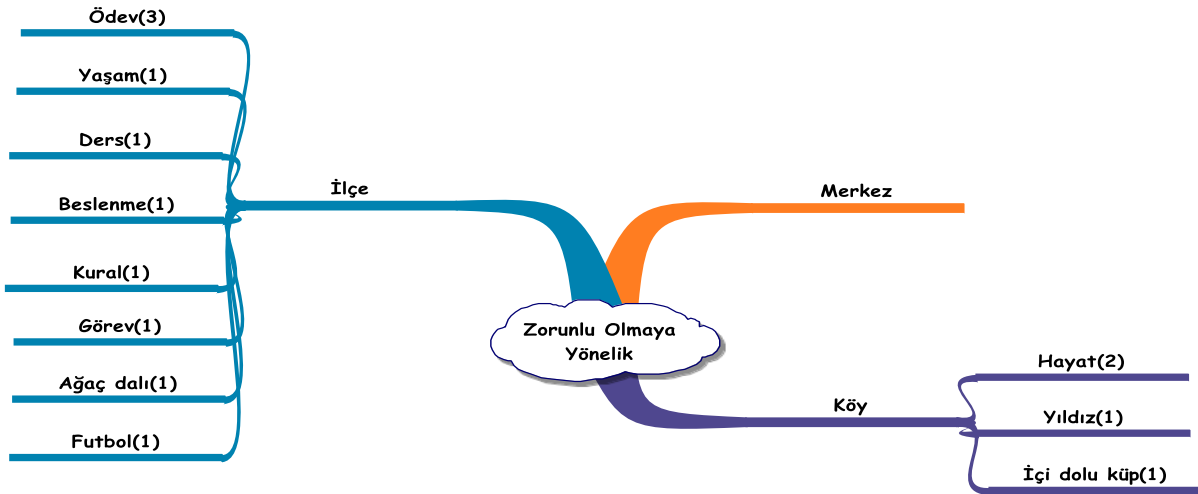
Ö.42-M "Sorumluluk disiplinli olmaya benzer. Çünkü sorumlu insan disiplinli olur."

Ö.17-M "Sorumluluk hayvan beslemeye benzer. Çünkü hayvan beslemek sorumluluk gerektirir"

Ö.11-İ "Sorumluluk araba yıkamaya benzer. Çünkü araba yıkamak bizim sorumluluğumuzdur."

Ö.15-İ "Sorumluluk okula gitmeye benzer. Çünkü her gün okula gitmek bizim sorumluluğumuzdur."

Ö.58- "Sorumluluk para kazanmaya benzer. Çünkü para kazanmak bir sorumluluktur."

Şekil 6. Kategori 5: "Zorunlu Olmaya Yönelik"

Bu kategoriye ait toplam 11 metafor 17 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. İlçe okulunda öğrenim gören öğrencilerden 13'ü, köyde öğrenim gören öğrencilerden 4'ü bu kategorideki metaforu kullanmıştır. Merkez okulunda bu kategoride herhangi bir metafor kullanılmamıştır. İlçede öğrenim gören öğrenciler yaşam, beslenme, ders, kural, görev, ağaç dalı, ödev, futbol; köyde öğrenim gören öğrenciler hayat, yıldız, içi dolu küp metaforlarını oluşturmuşlardır. "Ödev" en sık tekrarlanan metafordur. Metaforların açıklanmasında zorunluluk ifadeleri kullanmışlardır. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

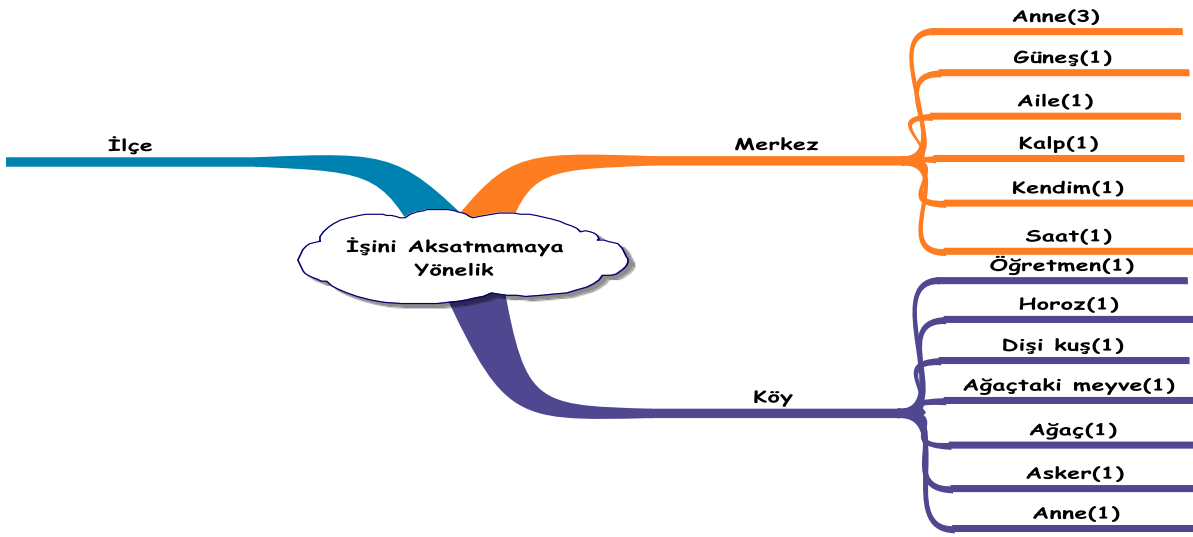
Ö.52-İ "Sorumluluk futbola benzer. Çünkü futbolda gol atmak zorunludur. Atamazsan kaybedersin. Atamasan da golü engellemelisin. Sorumluluklarımız da zorunludur."

Ö.5-İ "Sorumluluk yaşama benzer. Çünkü ikisinde de yapmamız gereken görevler ve zorunluluklar vardır."

Ö.60-K "Sorumluluk hayata benzer. Çünkü hayatımız sürdükçe sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz."

Ö.70-K "Sorumluluk yıldızla benzer. Çünkü yıldızlar da her gece çıkmak zorunda. Onlar bunu yaparak sorumluluklarını yerine getiriyor."

Sorumluluk değerine ilişkin "Zorunlu olmaya yönelik" kategorisinde ilçede öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu metaforların gerekçelerine bakıldığında "futbol" ve "yaşam" metaforlarının yerine getirilmesi zorunlu olan sorumlulukları gerektirdiği düşüncesine; köyde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu "hayat" ve "yıldız" metaforunun gerekçesine bakıldığında da yerine getirilmesi zorunlu olan sorumlulukları gerektirdiği düşüncesine dayandığı görülmektedir.

Şekil 7. Kategori 6: "İşini Aksatmamaya Yönelik"

Bu kategoriye ait toplam 13 metafor 20 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkezde öğrenim gören öğrencilerden 9'u, köyde öğrenim gören öğrencilerden 11'i bu kategorideki metaforu kullanmıştır. İlçede öğrenim gören öğrenciler bu kategoride metafor kullanmamıştır. Merkez okulunda öğrenim gören öğrenciler kendim, güneş, anne, kalp, aile, saat; köy okulunda öğrenim gören öğrenciler ağaçtaki meyve, öğretmen, asker, ağaç, köpek, horoz, dişi kuş, anne metaforlarını kullanmışlardır. "Anne" merkez ve köy okulunda öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu ve en sık tekrarlanan metafordur. Metaforların açıklanmasında işini aksatmadıklarını düşündükleri nesne, canlı ve varlıkları kullanmışlardır. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

Ö.55-M "Sorumluluk aileye benzer. Çünkü ailede de herkesin birtakım sorumlulukları vardır ve herkes sorumlulukları yerine getirir."

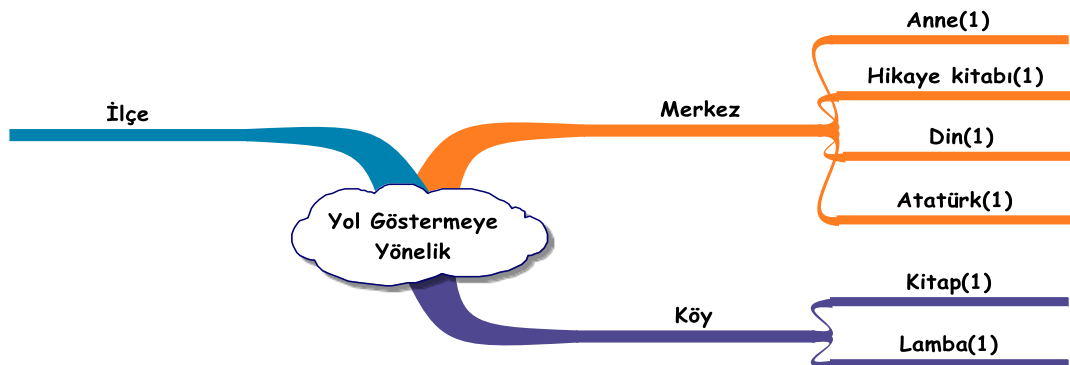
Ö.65-M "Sorumluluk kalbimize benzer. Çünkü kalbimiz nasıl sürekli atıyorsa sorumluluğumuz da kalbimizin atması gibi gereklidir."

Ö.66-M "Sorumluluk anneye benzer. Çünkü annelerin evi temizlemek, yemek yapmak gibi sorumlulukları vardır."

Ö.77-K "Sorumluluk güneşe benzer. Çünkü güneş nasıl doğuyorsa biz de sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz."

Ö.85-K "Sorumluluk askere benzer. Çünkü askerler de vatani bekleyerek sorumluluklarını yerine getirir."

Ö.92-K "Sorumluluk horozu benzer. Çünkü horoz da her sabah öterek sorumluluğunu yerine getirir."

Şekil 8. Kategori 7: "Yol Göstermeye Yönelik"

Bu kategoriye ait toplam 6 metafor 6 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkezde öğrenim gören öğrencilerden 4'ü, köyde öğrenim gören öğrencilerden 2'si bu kategorideki metaforu kullanmıştır. İlçede öğrenim gören öğrenciler bu kategoride metafor oluşturmamıştır. Merkezde öğrenim gören öğrenciler anne, hikâye kitabı, Atatürk, din; köyde öğrenim

gören öğrenciler kitap, lamba metaforlarını oluşturmuşlardır. Metafor açıklamasında yol gösterdiğini düşündükleri kişi, nesne ve varlıklardan yararlanmışlardır. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

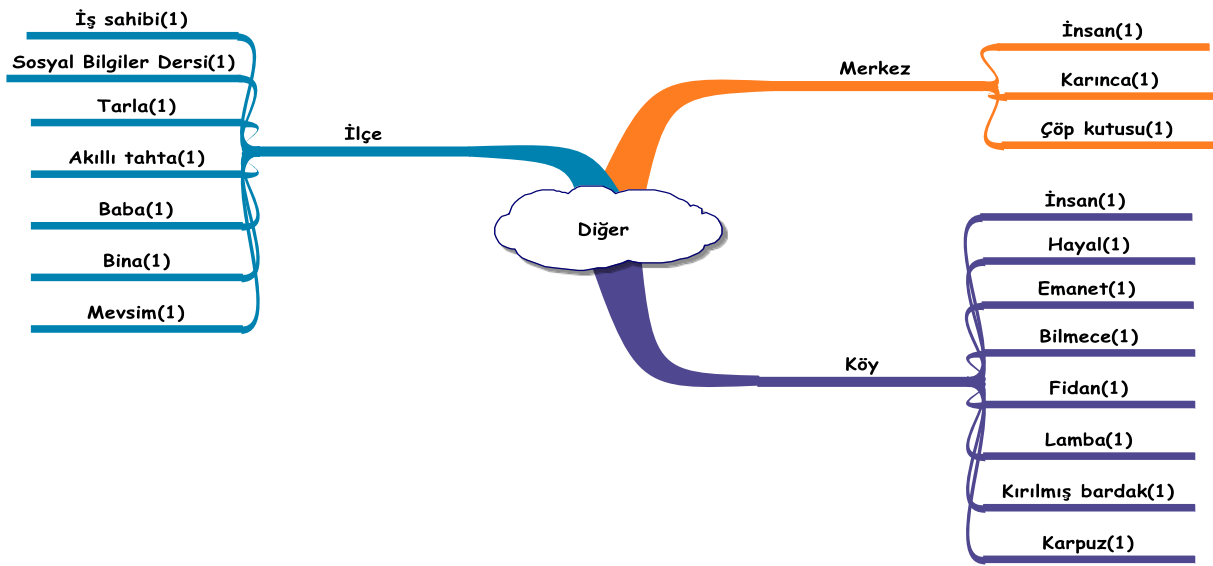
Ö.8-M "Sorumluluk Atatürk'e benzer. Çünkü o sorumluluklarını bilerek bize yol gösterdi."

Ö.12-M "Sorumluluk hikâye kitabına benzer. Çünkü hikâye kitaplarındaki hayaller bana sorumluluklarımı hatırlatır."

Ö.93-K "Sorumluluk kitaba benzer. Çünkü kitabın içerisindeki hayali dünya beni sorumluluklarıma bağlar."

Ö.100-K "Sorumluluk lambaya benzer. Çünkü sorumluluklarımız da lamba gibi bizleri aydınlatır."

Sorumluluk değerine ilişkin "Yol göstermeye yönelik" kategorisinde merkezde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu metaforların gerekçelerine bakıldığında "Atatürk" ve "hikaye kitabı" metaforlarının bizlere yol gösterdiği düşüncesine; köyde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu "kitap" ve "lamba" metaforlarının gerekçesine bakıldığında da bizlere sorumluluklarımızı yerine getirme konusunda yol gösterici oldukları düşüncesine dayandığı görülmektedir.

Şekil 9. Kategori 8: "Diğer"

Bu kategoriye ait toplam 18 metafor 20 öğrenci tarafından oluşturulmuştur. Merkezde öğrenim gören öğrencilerden 3'ü, ilçede öğrenim gören öğrencilerden 8'i, köyde öğrenim gören öğrencilerden 9'u bu kategoride metaforlar kullanmışlardır. Merkezde öğrenim gören öğrenciler insan, karınca, çöp kutusu; ilçede öğrenim gören öğrenciler iş sahibi, tarla, sosyal bilgiler dersi, akıllı tahta, baba, bina, mevsim, meyve; köyde öğrenim gören öğrenciler insan, emanet, hayal, bilmecce, fidan, lamba, kırılmış bardak, karpuz metaforlarını kullanmışlardır. En çok metaforun üretildiği kategoridir. Kategorilerde yer alan metaforlara örnek bazı ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

Ö.24-M "Sorumluluk karıncaya benzer. Çünkü karıncaların da her biri bir işin ucundan tutar."

Ö.46-İ "Sorumluluk iş sahibine benzer. Çünkü iş sahiplerinin sorumlulukları vardır."

Ö.41-İ "Sorumluluk babaya benzer. Çünkü sorumluluk da baba gibi sözünü geçirir."

Ö.27-İ "Sorumluluk mevsime benzer. Çünkü mevsimler de sorumluluklar gibi değişir."

Ö.99-K "Sorumluluk insana benzer. Çünkü sorumluluk genellikle insanlara verilir."

Ö.87-K "Sorumluluk karpuzla benzer. Çünkü nasıl karpuzun dış katmanını kesince içinden güzel bir tabaka çıkar. Sorumluluk da böyledir. Eğer sen sorumluluğunu yerine getirirsen onun sonucunda oluşacak güzel şeyler senin olur. Tabii ki karpuzda o güzel tabakadaki çekirdekleri ayıklamamız gerekiyorsa sorumluluklarımızı yerine getirirken de karşımıza çıkan pürüzleri ayıklamalıyız."

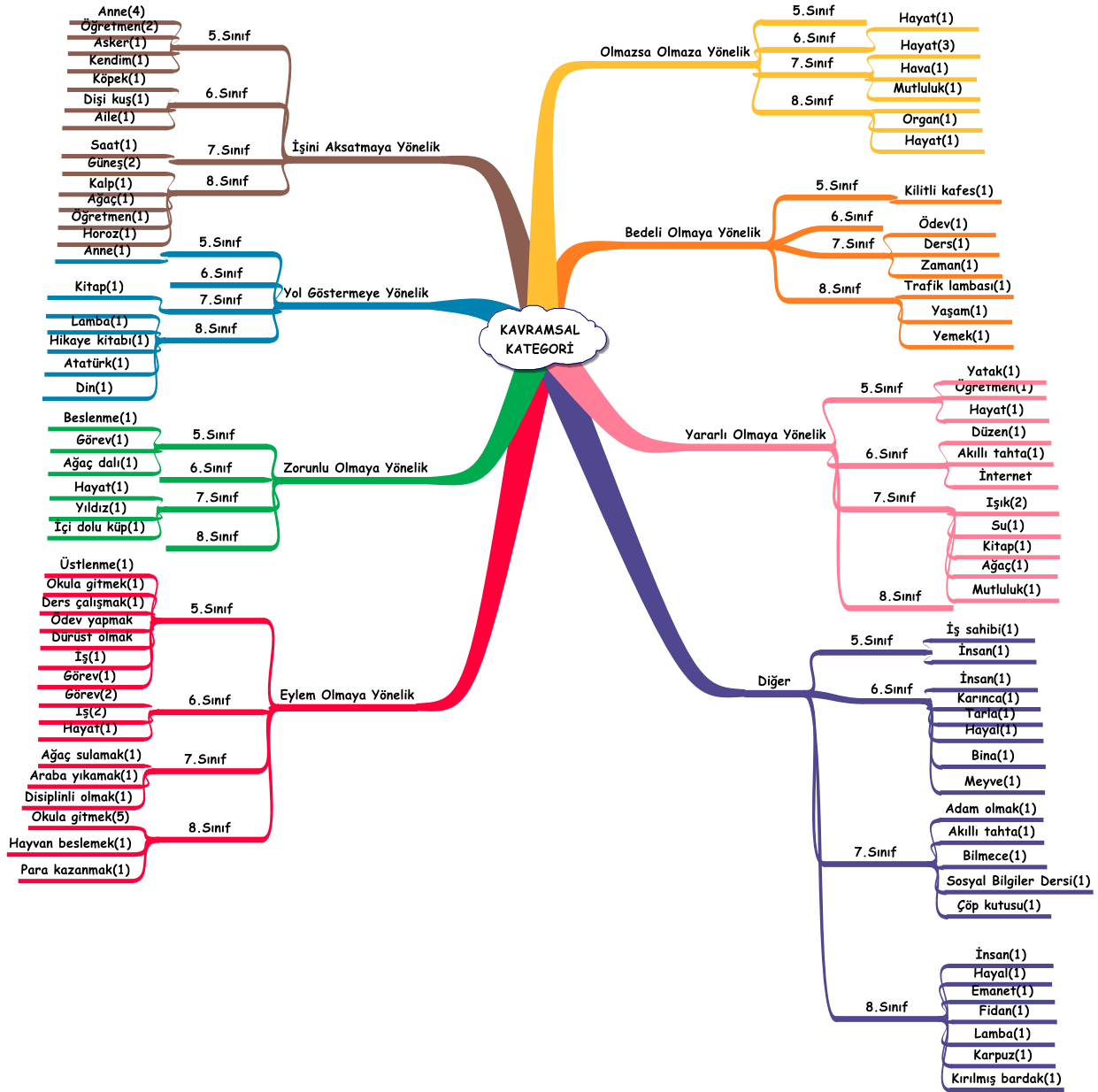
Ö.84-K "Sorumluluk bilmecceye benzer. Çünkü bilmeceleri bilmek de sorumluluklarımızı yapmak gibi zordur."

Sorumluluk değerine ilişkin "Diğer" kategorisinde merkezde öğrenim gören öğrencinin oluşturduğu "karınca" metaforunun gerekçesine bakıldığında sorumluluklarını yerine getiren bir canlı olduğu düşüncesine; ilçede

öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu "baba" ve "iş insanı" metaforlarının gerekçesine bakıldığında bu kişilerin sorumluluk sahibi oldukları düşüncesine, köyde öğrenim gören öğrencinin oluşturduğu "bilmece" metaforu sorumlulukların zorluğu düşüncesine dayandığı görülmektedir.

Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Sorumluluk kavramına ilişkin kavramsal kategoriler öğrencilerin sınıf düzeyleri (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) bakımından hangileridir? sorusuna ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Şekil 10. Kavramsal Kategorilerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

5. sınıf öğrencileri sorumluluk kavramına yönelik toplam 18 metafor belirlemişlerdir. Sorumluluk kavramıyla ilgili en fazla metaforun yer aldığı "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde üstlenme, okula gitme, ders çalışmak, ödev yapmak, dürüst olmak, iş, görev eyleme dayalı metaforlarla; en fazla öğrencinin yer aldığı kategori "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde anne, öğretmen, asker, kendim metaforlarıyla açıklamışlardır. 5. sınıf öğrencilerinden 8'i anne, öğretmen, asker, kendim gibi sorumluluklarını aksatmadan yerine getireceklerini düşündüğü kişileri metafor olarak belirlemişlerdir. 5.sınıf öğrencileri "Yol Göstermeye Yönelik" kategorisinde anne; "Zorunlu Olmaya Yönelik" kategorisinde beslenme,

görev, ağaç dalı; "Bedeli Olmaya Yönelik" kategorisinde kilitli kafes; "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorisinde yatak, öğretmen, hayat; "Diğer" kategorisinde iş sahibi, insan metaforlarını belirlemişlerdir. 5.sınıf öğrencileri "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde metafor belirlememişlerdir. 5.sınıf öğrencilerinin "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde herhangi bir metafor kullanmamaları onların sorumlulukları olmazsa olmaz olarak görmediğini göstermektedir.

6. sınıf öğrencileri sorumluluk kavramına yönelik toplam 16 metafor belirlemişlerdir. Sorumluluk kavramıyla ilgili en fazla metaforun ve öğrencinin bulunduğu "Diğer" kategorisinde insan, bina, meyve, hayat, tarla, karınca metaforlarıyla belirlemişlerdir. 6.sınıf öğrencileri "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde köpek, dişi kuş, aile; "Eylem olmaya yönelik" kategorisinde görev, iş, hayat; "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde hayat; "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorisinde düzen, akıllı tahta, internet metaforlarını belirtmişlerdir. 6. sınıf öğrencileri "Bedeli Olmaya Yönelik", "Yol Göstermeye Yönelik" kategorilerinde metafor belirlememişlerdir. 6.sınıf öğrencilerinin "Bedeli Olmaya Yönelik", "Yol Göstermeye Yönelik" kategorilerinde herhangi bir metafor belirlememelerinde sorumluluklara yol gösterme anlamı yüklememeleri ve sorumluluğu yerine getirmemenin bir bedeli olacağını düşünmediklerini göstermektedir.

7. sınıf öğrencileri sorumluluk kavramına yönelik toplam 20 metafor belirlemişlerdir. Sorumluluk kavramıyla ilgili en çok metaforun yer aldığı kategoriler "Yararlı Olmaya Yönelik" ve "Diğer" kategorileriyken; en çok katılımcının yer aldığı kategori de "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorisidir. 7. sınıf öğrencilerinden 6'sı sorumluluk kavramını mutluluk, su, kitap, ağaç, ışık gibi yararlı olduğunu düşündükleri nesne ve duygu ifade eden metaforlarla açıklamıştır. 7.sınıf öğrencileri "Diğer" kategorisinde adam olmak, akıllı tahta, bilmece, Sosyal bilgiler dersi, çöp kutusu; "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde saat; "Yol göstermeye yönelik" kategorisinde kitap; "Zorunlu Olmaya Yönelik" kategorisinde hayat, içi dolu küp, yıldız; "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde ağaç sulamak, araba yıkamak, disiplinli olmak, okula gitmek metaforlarıyla; "Olmazsa olmaza yönelik" kategorisinde hayat, hava, mutluluk; "Bedeli Olmaya Yönelik" kategorisinde ödev, ders, zaman metaforlarını belirtmişlerdir.

8. sınıf öğrencileri sorumluluk kavramına yönelik 24 metafor belirlemiştir. Sorumluluk kavramıyla ilgili en fazla metaforun bulunduğu kategori "Diğer" iken; en çok öğrencinin bulunduğu kategori "Diğer" ve "Eylem Olmaya Yönelik" kategorileridir. 8.sınıf öğrencilerinden 7'si hayvan beslemek, okula gitmek, para kazanmak gibi "Eylem Olmaya Yönelik" metaforlarla açıklarken, 7'si de "Diğer" kategorisinde insan, emanet, hayal, fidan, lamba, karpuz, kırılmış bardak metaforlarıyla açıklamışlardır. "Yol Göstermeye Yönelik" kategorisinde lamba, hikâye kitabı, Atatürk, din; "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde organ, hayat; "Bedeli Olmaya Yönelik" kategorisinde trafik lambası, yaşam, yemek metaforlarını belirlemişlerdir. 8. sınıf öğrencileri "Yararlı Olmaya Yönelik" ve "Zorunlu Olmaya Yönelik" kategorisinde metafor belirlememiştir. Bu durum 8.sınıf öğrencilerinin sorumluluğa yarar ve zorunluluk anlamı yüklememelerini göstermektedir.

Sınıf seviyelerine göre en fazla metaforun üretildiği kavramsal kategorilere bakıldığında; "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde en fazla metafor 7. sınıf öğrencileri; "Bedeli Olmaya Yönelik" kategorisinde 7 ve 8. sınıf öğrencileri; "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorisinde 7. sınıf öğrencileri; "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde 5. sınıf öğrencileri; "Zorunlu Olmaya Yönelik" kategorisinde 5 ve 7. sınıf öğrencileri; "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde 8.sınıf öğrencileri; "Yol Göstermeye Yönelik" kategorisinde 8. sınıf öğrencileri; "Diğer" kategorisinde 8. sınıf öğrencileri tarafından belirlenmiştir. Bu bulgular 5.sınıf öğrencilerinin sorumluluklarını zorunlu olarak yerine getirmemiz gereken eylemsel davranışlar olarak gördüklerini; 7.sınıf öğrencilerinin yapılması zorunlu, yapılmadığında bedeli olacak, yararlı nesne, kişi veya durumlar olarak gördüklerini, 8.sınıf öğrencilerinin yol gösterici kişi, nesne ya da durumlar olarak gördüklerini göstermektedir.

Sorumluluk kavramına yönelik en fazla metaforun belirlendiği sınıf düzeyi 8.sınıf iken en az metaforun belirlendiği sınıf düzeyi 6.sınıftır. Bu durum öğrencilerin sınıf seviyelerinin artmasına bağlı olarak gerek daha soyut düşünebilmeleri gerekse süreç içerisinde kelime dağarcıklarının genişlemesiyle ilişkilendirilebilir. 5.sınıf düzeyinde 6.sınıf düzeyine göre daha fazla metafor belirlenmiş olması 5.sınıf öğrencilerinin sorumluluklarını yerine getirme bilincinin daha gelişmiş olması ile açıklanabilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sorumluluk kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesini amaçlayan araştırma nitel araştırma modelinin olgubilim (fenomonoloji) deseni kullanılarak yapılmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı Tokat merkez, ilçe ve köyden seçilen olmak üzere üç okulda gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sonucunda öğrenciler sorumluluk kavramına ilişkin toplam 67 geçerli metafor belirtmişlerdir. Öğrencilerin sorumluluk kavramına ilişkin en fazla ürettikleri metaforlar; hayat, okula gitmek ve ödev metaforudur. Bu bulgu Çakmak, Arıkan ve Kaçar'ın (2017) öğrencilerin hak ve sorumluluk kavramlarına ilişkin algılarını metaforlar yoluyla inceleyen çalışmasındaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Aynı çalışmada sık tekrar edilen "hayat, ödev" metaforları bu çalışmada da sık tekrar edilen metaforlardır. Çalışmada hayat, okula gitmek ve ödev metaforunun sık tekrarlanmasında

öğrencilere ödevin bir sorumluluk olarak verildiği bilincinin yerleşmesi, okula gitmenin de sorumluluklarından birinin olduğu bilincinin etkili olduğu görülmektedir. “Hayatın” da sık tekrarlanan metafor olarak belirlenmesinde hayatın kendisinin bireylere sorumluluklar yüklediğinin öğrenciler tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Öğrencilerin belirttiği metaforlar ortak özelliklerine göre sekiz farklı kavramsal kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler "Olmazsa Olmaza Yönelik", "Bedeli Olmaya Yönelik", "İşini Aksatmamaya Yönelik", "Yararlı Olmaya Yönelik", "Eylem Olmaya Yönelik", "Zorunlu Olmaya Yönelik", "Yol Göstermeye Yönelik" ve "Diğer" şeklindedir. Çelik ve Kahtalı (2022) çalışmasında yer alan "Faydalı Olma" ve "Zorunlu Olma" kategorileri bu çalışmada da yer almaktadır. Çalışmada "Zorunlu Olma" kategorisinde okula gitme metaforu kullanılırken, "Faydalı Olma" kategorisinde kitap metaforu kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada yer alan "Sorumluluğun Yerine Getirilmeme Durumu" kategorisi çalışmamızda yer alan "Bedeli Olmaya Yönelik" kategorisi ile benzer içeriğe sahiptir. Çakmak (2016) çalışmasında sorumluluk kavramına yönelik "Yararlılık", "Rol model", "Yol gösterici", "Eylemler", "Zorunluluk" ve "Diğer" kategorilerini belirlemiş kategoriler ve içeriğinde yer alan metaforlar çalışma ile benzerlik göstermektedir. Çalışmada "Yararlılık" kategorisinde yer alan ağaç metaforu çalışmamızda "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorisinde; "Eylemler" kategorisinde yer alan askere gitmek, ders çalışmak, düzenli olmak, görev, ödev yapmak metaforları çalışmamızda "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde yer almıştır "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde yer alan "ağaç, anne, öğretmen, asker, aile" metaforlarının yer alması Çelikkaya, Seyhan'ın (2017) sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının evrensel değerlere ilişkin metafor algılarını inceleyen çalışmasındaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Aynı çalışmada "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde yer alan "hayat" metaforu bu çalışmada da "Olmazsa Olmaza Yönelik" kategorisinde yer almaktadır. Yine aynı çalışmada "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorisinde yer alan "ağaç, öğretmen" metaforları, "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde yer alan "okula gitmek, ders çalışmak, görev, ödev yapmak" metaforları bu çalışmada da aynı kategorilerde yer almıştır. Yaşaroğlu ve Biçer (2020) öğrencilerin sorumluluğu görev, ders çalışmak ve ödev yapmak gibi eylemsel anlam ifade eden metaforlar olarak belirlemiştir. Benzer kategorilerde aynı metaforların kullanılmış olması öğrencilerin aynı metaforlara benzer anlamlar yüklediklerini göstermiştir. Ağacın, annenin, öğretmenin yararlı olduğunu düşünen öğrenciler askere gitmek, ders çalışmak, ödev yapmak gibi eylemlerin de birer sorumlulukları olduğunu belirtmişlerdir.

Sorumluluk kavramına ilişkin en fazla sayıda metaforun bulunduğu kavramsal kategori "Diğer" iken; en fazla sayıda öğrencinin bulunduğu kategori "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisidir. "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde sorumluluk kavramının öğrenciler tarafından "okula gitmek", "ödev yapmak" gibi eylemlerle ilişkilendirildiği saptanmıştır. Benzer şekilde Çakmak vd. (2016) çalışmasında sorumluluk kavramına yönelik en çok metaforun yer aldığı kavramsal kategori "Eylemler" kategorisi olarak belirlemiştir. Bu durum öğrencilerin yaptıkları eylemlerin bir kısmını sorumluluk olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Benzer şekilde çalışmada "Diğer" kategorisinde yer alan mevsim ve insan metaforu çalışmamızda da "Diğer" kategorisinde yer almıştır. Bazı metaforlar birden çok kavramsal kategoride yer almıştır. Örneğin "hayat" metaforu hem "olmazsa olmaza yönelik" hem de "yararlı olmaya yönelik" ve "zorunlu olmaya yönelik" kategorilerinde yer almaktadır. Farklı katılımcılar sorumluluk kavramı için aynı metaforu belirtmelerine rağmen metaforu açıklarken ifade ettikleri noktalardan aslında aynı algıyı belirtmedikleri görülmektedir. Benzer durum "kitap, öğretmen, yaşam, ders, ödev, mutluluk, anne, görev" metaforlarında da görülmüştür. "Mutluluk" metaforu "Olmazsa Olmaza Yönelik", "Yararlı Olmaya Yönelik"; "anne" metaforu "İşini Aksatmamaya Yönelik", "Yol Göstermeye Yönelik"; "görev" metaforu "Eylem Olmaya Yönelik", "Zorunlu Olmaya Yönelik"; "kitap" metaforu "Yol Göstermeye Yönelik", "Yararlı Olmaya Yönelik" kategorilerinde kullanılmıştır.

Merkezde öğrenim gören öğrenciler daha çok "Eylem Olmaya Yönelik" ve "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde metaforlar kullanmıştır. İlçede öğrenim gören öğrencilerin çoğu "Zorunlu Olmaya Yönelik" kategorisinde metaforlar kullanmıştır. Köyde öğrenim gören öğrencilerin "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde metaforları daha çok kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular merkez ve köyde öğrenim gören öğrencilerin aynı kavramsal kategorilerde metaforlar kullandıklarını; ilçede öğrenim gören öğrencilerin farklı kategoride metaforlar kullandıklarını göstermektedir. Köyde öğrenim gören öğrencilerin daha çok "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde metaforlar belirlemesinde köy yaşamının zorluklarının işlerin aksamasına sebep olduğu durumların öğrenciler üzerinde bıraktığı etkiden kaynaklandığı düşünülebilir. Örneğin köyde öğrenim gören öğrenci horoz metaforunu kullanmış ve açıklamasını horozların işlerini aksatmayarak sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği şeklinde yapmıştır. Merkezde öğrenim gören öğrencilerin daha çok "Eylem Olmaya Yönelik" ve "İşini Aksatmamaya Yönelik" kategorisinde metaforlar kullanmalarında şehir yaşamında birçok eylemin bizlere birer sorumluluk olarak yüklenmesinin ve yapılması gereken işlerin aksamasının yaşamı zorlaştıracağına etkisi olduğu söylenebilir.

5 ve 8. Sınıf öğrencilerinin ürettiği metaforların "Eylem Olmaya Yönelik" kategorisinde toplandığı; 6 ve 8. sınıf öğrencilerinin ürettiği metaforların "Diğer" kategorisinde toplandığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin önemli bir kısmının sorumluluk kavramını eylem ifade eden metaforlarla açıkladıklarını ortaya koymuştur. Sonuçları çalışmayla benzerlik gösteren bir çalışma ise Duran ve Bitir (2021) tarafından yapılmış ve bu çalışmada öğrencilerin sorumluluk

değerine ilişkin, çok çalışmak görev ve vazifeleri yapmak, yapılması gereken işleri yapmak, ödev yapmak, emanete sahip çıkmak, şeklinde algılarının olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalara bakıldığında sorumlulukların daha çok gözle görülen ve yerine getirmemiz gereken eylemlerden oluştuğu görülmektedir.

Çalışma verileri ortaokul öğrencilerinin daha çok eylemsel davranışları sorumluluk olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Sorumlulukların yerine getirildiğinde kişilere fayda sağlayan, yerine getirilmediğinde çeşitli bedeller ödemek durumunda bırakan, yapılması zorunlu, yol gösterici ve hayatın vazgeçilmezi iş ve eylemler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin sorumlulukları değişebilen, yapılması güç olan ve insanlara özgü bir değer olarak ifade ettikleri görülmüştür.

ÖNERİLER

İlkokul ve ortaöğretim düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerle sorumluluk metafor çalışması yapılarak bu araştırmanın bulguları ile kıyaslanabilir.

Tokat merkez, ilçe ve köy okullarında yapılan bu çalışma farklı il merkez, ilçe ve köy okulunda yapılarak yerleşim yerinin öğrencilerin ürettiği metaforlar üzerinde etkisi olup olmadığı tespit edilebilir.

Öğrencilerin sorumluluk değeriyle ilgili olumsuz düşüncelerinin nedenleri araştırılıp öğrencilerde değere ilişkin olumlu algılar oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.

Çalışma daha çok gözlenebilir eylemlerin birer sorumluluk olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Soyut kavramların da sorumluluk olarak değerlendirilmesini sağlayacak sınıf içi, okul dışı çeşitli etkinliklerin öğretmenler tarafından tasarlanması önerilebilir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Ortaokul Öğrencilerinin Sorumluluk Değerine İlişkin Metaforik Algıları isimli makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED SUMMARY

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF SECONDARY STUDENTS REGARDING THE VALUE OF RESPONSIBILITY

INTRODUCTION

Among the general objectives of the Turkish National Education System There teaching individuals i who know their duties and responsibilities for the Republic of Turkey and who behave like that. (Okutan, 2007). One of the most important objectives of the Social Studies course is to teach active individuals who carry out their responsibilities, know and use their rights. In this context, the value of responsibility is included as one of the 18 values in the social studies curriculum. Responsibility is a concept that starts with the birth of the child and grows with his first experiences and can be defined as the process of carrying out his duties according to his age, gender and growth level.

Studies on the value of responsibility are generally related to creating a model for responsibility education or developing a responsibility education program (Dilmaç, 2002; Gündüz, 2014), achievements related to the value of responsibility in primary and secondary school programs and the level of acquisition of this value (Aladağ, 2012; Aslan, 2007; Özen et al., 2002; Şahan, 2011;) and evaluating teachers' opinions (Çelik, 2010; Çelikkaya et al., 2013; Sezer, 2008; Tepecik, 2008; Yontar, 2007). Apart from these, Çelikkaya and Seyhan (2017) determined the metaphor perceptions of social studies teachers and teacher candidates towards universal values, while Çakmak, Arıkan and Kaçar (2017) examined the perceptions of secondary school students regarding the concepts of rights and responsibilities through metaphors. No study has been found in the literature examining whether the categories for the metaphor of responsibility differ according to the location of the school. From this point of view, the fact that the conceptual categories created for the value of responsibility in the research explain which conceptual categories according to the settlement where the school is located makes the study different from other studies. This study is important in terms of contributing to a better understanding of the value of responsibility by secondary school students and explaining how this value is perceived by secondary school students. It is expected that the metaphors to be determined in the study will be an important source for teachers in developing material and teaching activities.

The aim of this research is to explain the concept of responsibility that students have and the meanings they attribute to this concept with the help of metaphors. For this purpose, answers to the following sub-problems were searched:

1. What are the metaphors of secondary school students regarding the concept of responsibility?
2. Under which conceptual categories are the metaphors related to the concept of responsibility gathered in terms of their common characteristics?
3. Under which conceptual categories are the conceptual categories related to the concept of responsibility gathered in terms of the settlement (province, district, village) where the school is located?
4. Under which conceptual categories are the conceptual categories related to the concept of responsibility gathered in terms of the students' grade levels (5, 6, 7 and 8th grades)?

METHODS

This research was conducted using the phenomenology pattern of the qualitative research model. The research was conducted in the 2018-2019 academic year and a total of 174 students studying in the center, district and village of Tokat participated. The study group was determined by strata sampling, one of the probability-based sampling methods. 60 students studying at a secondary school in the center of Tokat, 60 students studying at a secondary school in the district, and 54 students studying at a village school participated in the study. 5th grade students 43, 6th grade 37 students, 7th grade 49 students, and 8th grade 45 students participated in the study.

Responsibility is like to the students within the scope of the research; because ...” were given an open-ended form and they were asked to write their related opinions in the space in the sentence. Since this sentence has a pattern and question structure, it was explained to the students that they should express their opinions appropriately. In the study, the concept of "because" was included and students were asked to give a reason for their metaphors. Necessary explanations about the form have been made. The students were given time to carry out the open-ended forms, and then these forms were collected. Data collection was thus completed.

The implementation phase of the research was carried out on a total of 174 students, but the work of 107 students who could rationally explain the reason for the metaphor they stated was evaluated.

FINDINGS

In this study on the determination of secondary school students' perceptions of the value of responsibility through metaphors, the metaphors defined by the students were determined. Categories were created by determining the metaphors with the same reason.

According to the 107 form analysis determined as valid, it was seen that the students participating in the study produced a total of 67 metaphors. The most frequently repeated metaphor is the "life" metaphor produced by 8 students. The metaphor of "life" was followed by the metaphor of "going to school" and "homework" produced by 6 participants. "Going to school" and "homework" were followed by the metaphor of "mother" produced by 5 participants. 53 metaphors were produced by 1 participant.

The defined metaphors are divided into conceptual categories. In the research, metaphors are "must-oriented", "to be cost-effective", "to be useful", "not to interrupt your work", "to be an action", "to be necessary", "to guide" and "other". Metaphors in the "Other" category consist of those that cannot be grouped under common categories.

While the conceptual category with the highest number of metaphors related to the concept of responsibility is "Other", the category with the highest number of students is "To Act".

Students studying at the center mostly used metaphors in the categories of "To Act" and "Not to Disrupt Your Work". Most of the students studying in the district used metaphors in the category of "For Necessary". It was found that the students studying in the village used metaphors more in the category of "Not to Disrupt Your Work".

The metaphors produced by the 5th and 8th grade students were gathered in the category of "To Act"; It is seen that the metaphors produced by 6th and 8th grade students are collected in the "Other" category.

DISCUSSION AND CONCLUSION

As a result of the study, the students stated a total of 67 valid metaphors related to the concept of responsibility. The metaphors most produced by the students regarding the concept of responsibility; life, going to school, homework. This finding is similar to the findings of Çakmak, Arıkan, and Kaçar's (2017) study examining the perceptions of rights and responsibilities through metaphors. Frequently repeated metaphors of "life, homework" in the same study are also frequently repeated metaphors in this study.

The metaphors stated by the students were divided into eight different conceptual categories according to their common characteristics. These categories are "must have", "cost-effective", "not disruptive", "useful", "action-oriented", "must-oriented", "guiding" and "other". The "To be Useful" and "To be necessary" categories in the study of Çelik and Kahtalı (2022) are also included in this study.

While the conceptual category with the highest number of metaphors for the concept of responsibility is "Other", the category with the highest number of students is "Oriented to Action". Similarly, in the study of Çakmak et al. (2016), the conceptual category with the most metaphors for the concept of responsibility was determined as the "Actions" category. This situation revealed that the students thought some of their actions as responsibility. Similarly, in the "Other" category in the study.

Students studying at the center mostly used metaphors in the categories of "To Act" and "Not to Disrupt Your Work". Most of the students studying in the district used metaphors in the category of "For Necessary". It was found that the students studying in the village used metaphors more in the category of "Not to Disrupt Your Work". These findings clarify that students studying in the center and in the village use metaphors in the same conceptual categories while students studying in the district use metaphors in different categories.

The data of the study proved that secondary school students perceive more operational behaviors as responsibility. It has been determined that responsibilities are works and actions that provide benefits to people when they are carried out, and make them pay off when they are not carried out, which are must, guiding and indispensable in life. In addition, it was found out that students expressed their responsibilities as a value of changing, difficult to do and characteristic to people.

SUGGESTIONS

It can be compared with the findings of this research by conducting a responsibility metaphor study with students studying at primary and secondary education levels.

This study, which was conducted out in Tokat central, district and village schools, can be carried out in different provincial, district and village schools to define whether the settlement has an effect on the metaphors produced by the students or not.

The reasons for students' negative thoughts about the value of responsibility can be investigated and studies can be carried out to create positive perceptions about the value in students.

The study proved that more observable actions are thought as a responsibility. It can be suggested that teachers design various in-class and out-of-school activities that will ensure that abstract concepts are also considered as responsibility.

KAYNAKÇA

Aladağ, S. (2012). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 123-146.

Altınköprü, T. (2004). *Çocuğun başarısı nasıl sağlanır*. Hayat.

Aktepe, V., Uzunöz, A., & Sarıçam, İ. (2020). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde çalışkanlık değerine yönelik metafor algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 6(2), 449-466.

Annels, M. (2006). Triangulation of qualitative approaches: Hermeneutical phenomenology and grounded theor. *Journal of Advanced Nursing*, 56(1), 55-61.

Aslan, R. (2007). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim birinci basamaktaki öğrencilerin temel bilgi, beceri ve değerler kazanma düzeyleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Başaran, İ. E. (1974). *Eğitim psikolojisi* (3. Baskı). Yargıçoğlu.

Bovens, M. (1998). *The Quest for responsibility: Accountability and citizenship in complex organisation*. Cambridge University.

Civelek, B. (2006). Çocuklara sorumluluk bilinci kazandırmak. *Çocuk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 58, 20-22.

Cüceloğlu, D. (1996). *İçimizdeki çocuk*. Remzi Kitabevi.

Çakmak Z., Arıkan İ., & Kaçar T. (2017). Ortaokul öğrencilerinin hak ve sorumluluk kavramlarına yönelik algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi, *International Journal of Social Science*, 61, 441-460. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7243>

Çelik, F. (2010). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Çelik, Ş., & Kahtalı, B. D. (2022). Ortaokul öğrencilerinin kök değerler hakkındaki metaforik algıları. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 206-223.

Çelikkaya, T., Filoğlu, S., & Öktem, N. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler tarafından uygulanma düzeyleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 121-147.

Çelikkaya T., & Seyhan O, (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının evrensel değerlere ilişkin metafor algıları. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 65-87.

Çoban, O. (2016). *Sokratik sorgulama yöntemi ile sorumluluk değerinin öğretimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Usak Üniversitesi.

Demirkaya, H., & Çal, Ü. T. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dürüstlük değerine ilişkin metaforik algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1964-1980.

Dilmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

- Duran, E., & Bitir, T. (2021). İlkokul öğretmenleri, öğrencileri ve velilerinin değer algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 252-269.
- Eren, F., Çelik, İ., & Aktürk, A. O. (2014). Ortaokul öğrencilerinin facebook algısı: Bir metafor analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 635-648.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü., & Öner, Ü. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bir değer olarak demokrasi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 79-100.
- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi dersinde sorumluluk değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutuma etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Gündüz, M., Saygılı, G., & Sulak, S.E. (2014). Sınıf öğretmenlerinin üçüncü sınıf öğrencilerine değerler eğitimiyle kazandırılmak istenen davranışlara yönelik metaforik algıları. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 5(10), 73-94.
- İnel, Y., Urhan, E., & Ünal A. İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 379 – 402.
- Kalyoncu, F. (2012). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının “öğretmenlik” kavramına ilişkin metaforları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 471-484.
- Çelgelci Köse T., Gündoğan Bayır, Ö., Köse, M., & Yıldırım Polat, A. (2019). Öğretmen adaylarının bakış açısıyla adalet değeri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 67-93
- MEB (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6. sınıf öğretim programı ve kılavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Nelson D. B. and G. R. Low. (2004). Personal responsibility. Oakwood Solutions, Lic,.
- Okutan, M. (2007). *Eğitimin hukuksal temelleri*. Pegem Akademi.
- Oxford, R. L., Tomlinson, S., Barcelos, A., Harrington, C., Lavine, R. Z., Saleh, A., & Longhini, A. (1998). Clashing metaphors about classroom teachers: Toward a systematic typology for the language teaching field. *System*, 26, 3- 50.
- Özen, Y. (2013). Sorumluluk duygusu ölçeğinin geliştirilmesi; geçerlik ve güvenilirliği. *Journal of European Education [JEE]*, 3(2), 17-23.
- Özkalp, E. (2003). Kültür. E, Özkalp (Ed.), *Davranış bilimlerine giriş* (57-74). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Sezer, A. & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39.
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretime ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Seyhan, B. (2019). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının demokrasi ve Atatürkçülük kavramlarına yönelik metafor algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 32-52.
- Sönmez, Ö. F., & Akıncan N. (2013). Ortaokul öğrencilerinin “yardımseverlik” değeri ile ilgili metefor algıları. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 7, 105-120.
- Tamimi, Y. (2005). *Örgüt kültürünün metaforlarla analizi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir OsmanGazi Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2020). *Büyük Türkçe sözlük*. TDK Yayınları.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans]. Anadolu Üniversitesi.
- Ulukalın, Ö., & Koçoğlu, E. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bağımsızlık değerine karşı metaforik algıları. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 18(2). 419-434.
- Uzunöz, A., Aktepe V., & Özağaçhanlı, Z. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tasarruf değerine ilişkin metaforik algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 36-51.
- Yalçın, G. (2018). *Öğrencilerinin demokratik vatandaş kavramına bakış açılarının metaforlar yoluyla incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yaşaroğlu, C., & Biçer, R. (2020). İlkokul öğrencilerinin kök değerlere ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(52), 996-1005.
- Yavuzer, H. (2000). *Çocuk eğitimi el kitabı*. Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Genişletilmiş Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yontar, A., & Yurtal, F. (2006). Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerinden beledikleri sorumluluklar ve sorumluluk kazandırmada kullandıkları yöntemler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 411-424.

Yontar, A. (2007). *Sorumluluk eğitiminde ceza uygulamalarına ilişkin ilköğretim 5.sınıf öğrenci ve öğretmen görüşlerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.